

ADATOK AZ EGRÍ ÉRSEKMEGYEI KÖNYVTÁR ISMERTETÉSÉHEZ.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Egy melléklettel és két hasonmással a szövegben.)

Az egri érsekmegyei könyvtár a legjobban ismert hazai gyűjtemények közé tartozik. Már 1818-ban jelent meg róla hosszabb értekezés, a mely akkori állapotáról jó áttekintést nyújt; ¹ 1853-ban Toldy Ferencz írta le részletesebben *Egri szünnapok* cím alatt, különösen a kódexeket méltatva figyelemre; ² másfél évtizeddel utóbb az akkori könyvtárnok Montedégoi Albert Ferencz a magyar orvosok és természetvizsgálók XIII. nagygyűlésére kiadott *Heves és Külső Szolnok vármegyék leírásában* rövid történetét s ismertetését közölte, legutóbb pedig Michalek Manó, a könyvtár jelenlegi érdemes vezetője, Michalek Manó kiadta a teljes címjegyzéket, előre bocsátva a gyűjtemény hiteles történetének vázlatát. ³ Egyes kiváló darabok, nevezetesebb kéziratok leírásaival is sűrűn találkozunk; a Bély-kódexzet Vass József ismertette az Uj Magyar Múzeum 1853-iki I. kötetében; egy évvel utóbb ugyanitt Császár Ferencz a könyvtár Dante-kéziratáról adott hosszú értekezést; egy német példázatokot tartalmazó XV. századi kéz-

¹ *Elfelejtethetlen emlékezetű Egri Püspök Galanthai Gróf Eszterházy Károlynak jeles Élete, közhasznú építési és különösen az általa szerzett, utánna pedig nevedezett, megyebéli Könyv-Gyűjteménynek leírása.* Tudományos Gyűjtemény. 1819. V. kötet. 3—32. oldal. Hozzá a püspök rézmetszetű képe. Szerzője ismeretlen; aláírva: *Gróf Eszterházy Károlynak Igaz Tisztelőji.*

² Uj Magyar Múzeum III. 1853. 515. és k. lap.

³ Az egri érsekmegyei könyvtár szakszerű címjegyzéke (Eger, az érseki lyceum könyvnyomdája, 1893. 8-r. XV, 1462 oldal.) Hozzájárul: I. pótlék-füzet. 1891—1893. évi gyarapodás. (Ugyanott, 1894.) 8-r. VII, 189 old. és II. pótlék-füzet. 1894—99. évi gyarapodás. (Ugyanott, 1900.) 8-r. VII, 127 old

iratát az ifjabb Kovachich mutatta be;¹ híres német misztérium-gyűjteményét pedig Szalay László.² Ugyanezt Kummer Károly Ferdinand 1882-ben önálló kötetben adta ki.³ Egy szóval, az egri könyvtárnak egész irodalma van, a melyhez az itt nyújtott adatok csak szerény járulékot képeznek.

Ismeretes, hogy a könyvtár alapítása a XVIII. század második felére esik, arra a korra, a mely míg egyrésztől pótolhatatlan kárt okozott irodalmunknak a zárdakönyvtárak nagy részének elszórása s részben megsemmisítése által, másrészt forduló pontot jelent könyvtáraink történetében, az első nyilvános jellegű gyűjtemények megalapítása miatt. Az egri nyilvános könyvtár alapítója az utolsó egri püspök, Eszterházy Károly gróf, kora irányának hódolt, a mikor rengeteg költséggel összegyűjtött huszezer kötetes könyvtárát megnyitotta a közönségnek. Az áldozatkészség sehol sem termett oly jó gyümölcsöket, mint itt; a míg az egri püspök kortársai által alapított nyilvános könyvtárak legtöbbször máig elmaradt, elhanyagolt állapotban van, addig ez szépen fejlődött; anyaga egy század alatt majdnem megháromszorozódott, kezelése mintaszerű s hatása Eger közművelődésére eltagadhatatlan.

A könyvtárt leírni, termeinek pompáját dicsérni, katalogusait, rendszerét bemutatni itt fölösleges; az érdeklődők Toldy és Albert Ferencz idézett munkáiban mindezt fellelhetik. Elég, ha az általánosságokból megemlítjük, hogy a gyűjtemény megközelíti az ötvenezer kötetet, négy termet tölt be s igen jó betűrendes és szak-katalogussal van ellátva, a melyek szegítségével minden könyv a legrövidebb idő alatt megtalálható.

Ezúttal azon sokkal érdekesebb s még eléggé meg nem világított kérdésre keresünk feleletet: *minő régiebb gyűjteményekből alakult meg az érsekmegyei könyvtár?*

Ismerve az alapítónak szellemi irányát s a magyar irodalom-

¹ Hagen, Germania. IV. kötet. (Berlin, 1841.)

² Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit. Neue Folge, III. kötet. 1855. 251. l.

³ Kummer (Karl Ferdinand), Erlauer Spiele. Sechs altdeutsche Mysterien des XV-ten Jahrhunderts. (Bécs, 1882.) A cím igen alkalmas a megtévesztésre; azt hihetné az olvasó, hogy a XV. században *Egerben eljátszott* misztériumokról van szó, holott ez időben a jó magyar városban aligha játszottak németül a színészek s kétségtelen, hogy a kódex csak a XVIII. században jutott az egri könyvtárba.

nak az ő korában nagyon elmaradt állapotát, eleve tisztában lehetünk azzal, hogy sok hazai eredetű s Magyarországot érdeklő könyvet nem szabad a gyűjteményben keresnünk. Eszterházy Károly püspök európai műveltségű ember volt, a ki sok kortársával együtt abba a hibába esett, hogy a rohamosan haladó nyugati nemzetek mértékével mérte a szegény elmaradott magyarság kulturáját, irodalmát. Természetes, hogy a felületes összehasonlítás a magyarságra nézve megszegyenítő volt, a minek következményeként aztán fölöslegesnek látszott a művelődés és irodalom fejlesztéséhez nemzeti alapot keresni s még a legjobbak hite szerint is leghelyesebb volt átültetni az idegen szellemet, művelődést és tudományt a megmagyarosodást pedig bízni az időre. Az így gondolkozók előtt — s minő kevesen voltak még akkor, a kik tisztábban láttak! — múltunk szerény emlékei nagyon csekély értékkel bírtak. A magyar elme termékei csak különlegesség számába mentek, a melyekre a tudósnak szellemét, a gyűjtőnek pénzét pazarolni nem volt érdemes. A püspök — és ebben kora a hibás — közömbösen látta könyvtárára nézve elveszni a magyar szempontból megbecsülhetetlen értékű darabokat; engedte, hogy korát tudásban megelőzőtt prépostja, Batthyány Ignác a saját könyvesháza részére szedje össze az akkor még óriási egri egyházmegyében felkutatható hazai kéziratokat, régi nyomtatványokat, a míg ő ezeket adott ki német kéziratokért s Ausztriában és Németországban egész könyvtárakat vásároltatott meg ügynökei által.

Jellemzésül szabad legyen megemlítenünk, hogy a püspök 20.293 kötetes könyvtárában mindössze 224 magyar nyelvű munka (251 kötetben) volt¹ s ebből a kis számból a kéziratokra és régi nyomtatványokra alig esik valami. A mi ma a könyvtárban van, az újabb szaporulat.

A könyvtárban középkori magyar könyvtári anyag csak elszórtan található. Egy XIV. századi hártyakézirat a kassai domonkosok egykor igen gazdag gyűjteményéből származik; leírását alább közöljük, egy XV. századi a csépanfalvai (szepesmegyei) plébánia könyveiből való; egy ősnymtatvány Esztergomi János francziskánus szerzetesé volt 1490-ben. A XVI. századból jóval több akad. Első sorban meg kell említenünk, hogy a bártfai

¹ Albert Ferencz i. m. 124. l.

plébániai könyvtár XVI. századi könyveiből egész sereg van a könyvtárban és pedig nagyobbára az első protestáns írók munkái, becses korai kiadásokban. E könyveket 1782-ben Kaspar Péter bártfai plébános a városi tanács beleegyezésével adta el Eszterházy gróf püspöknek,¹ állítólag potom pénzért, 100 magyar forintért. Kétségtelen tehát, a mit még Abel Jenő, a bártfai könyvtár jeles monografussa nem tudott,² hogy a bártfai könyvtárból hiányzó összes könyveket az egri püspök s prépostja, a későbbi erdélyi püspök, Batthyány Ignácz vásárolták meg; a nagyobb rész Egerben talált új otthon, míg a kisebbet, de becsesebbet Batthyány magával vitte Gyulafehérvárra.

A bártfai plébánia könyvtára sok átélt viszontagság után a XVIII. század elején 134 kötetből (112 munkából) állott.³ Ebből Bártfán még meg van 75 kötet nyomtatvány és három kézirat, hiányzik tehát 56 kötet. Két kéziratot és három ősnymtatványt a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár őriz⁴ (lehet azonban, hogy a XVI. századi nyomtatott könyvek közt is akad néhány Bártfáról való), a többi Egerben van. Semmi sem áll tehát útjában annak, hogy a bártfai könyvtárt, a melyet főleg az tesz érdekessé, hogy még középkori szekrénye is megvan, XVII. századi alakjában legalább papiroson rekonstruáljuk. Középkori, 1526 előtti anyagát már lehetetlen megállapítani, mert ismeretes, hogy a gyűjtemény a XVI. században többször károsodott; még az is megtörtént, hogy a pergament kéziratokat orgona-javításra használták fel.

Régi gyűjtemény az egri káptalané is, a melyet a főkáptalan Albert Ferencz kezdeményezésére 1860-ban adott át az érsekmegyei könyvtárnak. 6523 kötetből (4695 műből) állott s anyagát

¹ Michalek i. m. I. kötet.

² Abel Jenő, A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története. (Budapest, 1885.) Abel mindent elkövetett, hogy nyomára jusson, hová kerültek a bártfai könyvtárból hiányzó munkák. A nyomok két irányba vezették. Eger felé, a hová állítólag Barkóczy Ferencz püspök útján jutottak volna a könyvek s Gyulafehérvárra, hová azokat Dessewffy József gróf *Bártfai levelei* szerint Batthyány vitte. Csakhogy Abel hiába kérdezősködött az egri és a gyulafehérvári könyvtárnál, mindkét helyről azt a választ kapta, hogy »a legszorgalmasabb nyomozás daczára« sem lehet bártfai provenienciájú könyveket találni. Legújabbán derült ki, hogy mind a két értesítés hamis volt.

³ Abel i. m. 126. és köv. l.

⁴ Varjú, A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár. (Budapest, 1901.) 56. l.

az elhunyt kanonokok könyveiből nyerte. Mikor alakult meg, pontosan megállapítani nem lehetett; valószínűleg a XVII-ik század végén, akkor, a mikor a káptalan hosszas bujdosás után visszatért a töröktől kevéssel előbb elfoglalt székvárosába. Az általam látott legrégebb bejegyzés, a mely erre a gyűjteményre vonatkozik, 1705-ből való; egyes kanonokok nevével azonban a könyveken már előbbről is találkozunk.

Még Eszterházy gróf püspök kebelezte be a könyvtárba a gyöngyösi plébánia közel ezer kötetre rúgó gyűjteményét. Ezt Szegedi István előbb patai, majd gyöngyösi plébános († 1650 körül) alapította s utódai tehetségükhöz mérten gyarapították. Számos érdekes régi magyar könyvet tartalmazott; különösen becsesek a benne volt régi szerkönyvek. Ugyanő olvasztotta be a püspöki szemináriumnak a XVII. század elején alapított könyvtárát is, a mely többek között a XVIII. században a jezsuiták bécsi kolostorában fennállott egri püspöki alumneatus könyveit is magában foglalta.

Kétséget nem szenved, hogy gondos kutatás után még számos XVII—XVIII. századi hazai könyvgyűjtemény emlékét lehetne az egri könyvtárból feleleveníteni; azonban ezt a sok időt kívánó feladatot csak helyben lakó vállalhatja magára.

Az alapító halála után a könyvtárra szállott gyűjtemények közül megemlíthetjük Fuchs Ferencz, Fischer István, Pyrker János László és Bartakovics Béla érsekekét; közülük egyedül a Pyrker könyvtára 7140 kötetből állott, Bartakovicsé pedig meghaladta a 8000-et. A gyarapodás, rendszeres javadalom híján, ma is csak hagyományokból áll, a minek az a szomorú következménye van, hogy egyes szakok, a melyek nélkül nyilvános és egyetemes jellegű könyvtár el nem lehet, módfelett szegények.

Az alapító külföldi vásárlásai felől Michalek Manó könyvtárnoknak a nem régen megjelent czimjegyzék előtt álló bevezetése kielégítő tájékozást nyújt.

Az egri könyvtár kéziratainak s régi nyomtatványainak számát tekintve nem tartozik a legkiválóbbak közé. A kéziratok száma a 600-at meghaladja; ebből harminczöt középkori. Fájdalom, még a kevésből is csak négyre mondhatjuk biztosan, hogy a házában készült; három gyaníthatólag magyarországi vagy legalább a középkorban már magyar kézen volt, a többi ellenben külföldi

készítmény, nagyobbára az Auersperg hercegeknek még a XVIII. században felosztott családi könyvtárából való német kézirat.

Talán nem lesz felesleges itt az összes kéziratok rövid jegyzékét közölni, miután Toldy ismertetésében sok a tévedés, a catalogus pedig csak igen rövid s nem mindig biztos czimekkel szolgál. Kezdjük a magyar vonatkozásuakon s végezzük a külföldieken, mindkét csoportban megtartva a korrendet.

1. [U₂. III. 8.] *Opus Guillermi super tercium librum Synonymarum*. Ivretű hártvakézirat a XIII. század végéről vagy a következő elejéről. Kéthasábosan, gyönyörű egyenletes írással van írva, kezdőbetűinek helye üres; rubrikálva nincsen. Minden kolofon nélkül végződik. A XIX. század elejéről való fehér disznóbőr kötésben. Nevezetessé teszi egy első lapján levő majdnem teljesen kivakart, a XV. század második feléből való bejegyzés:

Iste liber est conventus Cassensis ordinis predicatorum provincie Ungarie, datus eidem a nobili domina Katherina Pauli.

A kassai domonkosok könyvtára a XV. század végén egyike volt a hazai legkiválóbb zárdai könyvtáraknak, egyúttal pedig a legteljesebben megmaradt középkori magyar könyvgyűjtemény, a melyből a kassai rendház még ma is közel ötven kötetet őriz. Kéziratai részben szétszóródtak. Nehány külföldre jutott, nevezetesen Bécsbe, a császári könyvtárba, Krakóba s Nürnbergbe; öt kódexsz és egy ősnymtatványt, a gyulafehérvári Batthyány-gyűjteményben van; kettő pedig M. Nemz. Múzeum könyvtárában.

2. [U₂. VI. 5.] *Missale*. Kis ivretű hártvakézirat, 180 levélen, kéthasábosan, erős törésű jó gótírással írva. Piros felírásokkal kék és piros apró, dísztelen kezdőbetűkkel.

1a. l. Előzmények. *Ad missam introitus*. 2a—6b. l. nap-tár, benne a magyar szentek szokott helyükön található. 7a. l. kezdődik a misekönyv: *Ad prima in adventu*. | *Ad te levavi animam* | *meam* . . . 81b. l. az egész oldalt elfoglaló kép. 82a—84b. l. canon, ugyanolyan betűkkel írva, mint a misekönyv többi része. 180a. l. az első hasáb végén zárszó: *Explicit liber Missalis per manus* | *Ladizlai de Miskolch. Anno domini* |

¹ A könyvtári jelzés, a melyet a bemutatandó daraboknál mindenkor előre teszünk.

Millesimo CCC Nonagesimo iij^o. A lap másik hasábját, valamint a 180b. oldalt közel egykorú pótlások töltik meg. A zárszó után XV. századi irással ezen bejegyzés következik:

*Legitimus hinc quod regina ca-
 uerit nos ponia scilla,
 Episcopus hinc apud alis pua di-
 Ladislaus rex hungarie. Anno do-
 m. 1438. C. C. C. Nonagesimo. iij.
 Nota quod in anno domini millesimo
 quadringentesimo tricesimo septimo
 feria secunda proxima post
 festum Conceptionis beate
 marie virginis gloriose*

Nota, quod in anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo feria secunda proxima post festum conceptionis Beate Marie virginis gloriose¹ Sigismundus rex Hungarie, Romanorum imperator in civitate Znoym vitam suam feliciter finivit temporalem. Et eodem anno Albertus dux Austrie etcetera unacum conjuge sua Elizabeth in festo circumcisionis domini² regem Hungarie est coronatus.

A kézirat fehér bőrkötése a XIX. század elejéről való.

A kódexet rendkívüli értékűvé a kanon előtti kép teszi. É képet Toldy Ferencz hosszasan leírja idézett értekezésében,³ de miután felfogásunk róla sokban különbözik az övétől, szükségesnek véljük vele bővebben foglalkozni.

A kép nagysága 235 × 128 mm., tárgya: Krisztus a keresztfán, Máriával és Jánossal. A három alak vörös csikkal keretelt sötétkék alapra van festve. Lábaik alatt keskeny zöld talaj van, a melynek színe a sok fogdosástól már szinte kivehetetlen. E talajba van ütve a sötétbarna, a fa erezetét jól mutató kereszt.

¹ Deczember 9-ikén.

² 1438 január elsején. A bejegyzés írója márczius 25-ikétől számítja az év kezdetét.

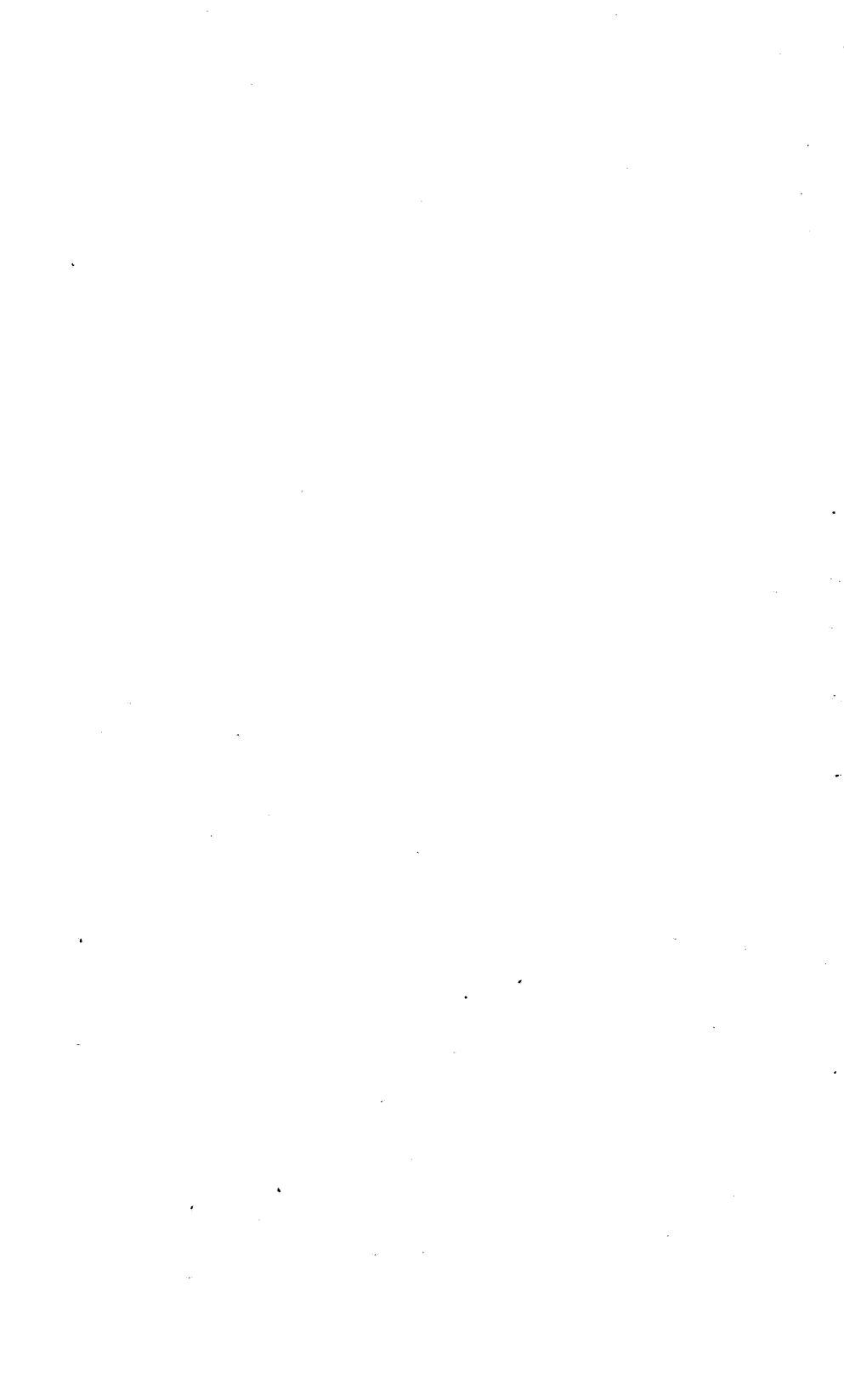
³ Uj Magyar Múzeum, 1853. I. köt. 528—530. l.

felső végén kis fehér szalaggal, ezen pedig **inri** felirással. A fára szegezett Üdvözítő már halott; arca s teste sajátságos zöldesbarna színű, tagjai ernyedtek, feje előre esik. A széles arany glóriával környezett töviskoronás fő meglepően nemes, szelid arcot mutat, a melyet két ágú nem nagy körszakál s kicsiny fekete bajusz tesz férfissá. A szemek le vannak zárva, a száj az áll leesése következtében kevésbé nyitva van, látni engedi a felső fogakat. A test sovány, kiaszott, különösen vékonyak a karok, de az egész elég jól van megformálva; derékban vékony fátyol szövet fogja körül, a melyen a körvonalak átlátszanak. A mell jobb felén nyitott seb látszik, a melyből a vér széles, sötétvörös szalagban folyik le a testen, egészen a térdekig; hasonló vérszalag fut a tenyerek szög vágta sebeiből a hónalj alá. A keresztfa jobbán áll Mária. Fejét is beborító, egész a földig leomló zöld bélésű sötét lila palástba van burkolva, a mely alúl a rózsaszín köntös csak kevésbé látszik ki. Glóriás feje a kellőnél valamivel sötétebb, talán azért, mert rá az előre húzott palást árnyékot vet, arca végtelenül gyöngéd s nagy szomorúságot fejez ki. Semeit lesüti, mintegy maga elé merengve. Alakja el van nagyolva, kezeinek rajza bosszantóan primitív, ruhájának ábrázolása merev. A kereszt másik felén álló János ruhája alig különbözik Máriaétól. Mellén zsinórral összefűzött palástja a földet söpri, alóla tüdőszin, derékban összehúzott köntös látszik, a melynek alján a meztelen lábfo bukkan ki. Arcza nőies; világos szőke, sűrű fürtű haja van, a mely azonban nem ér le válláig s hátra simítva a nyílt homlokot engedi látni. Bánatos arczát Krisztus felé fordítja, szemeit a Mester arczára szögzí.

Ez a kép, a melyen Toldy egyszerre bizanci és olasz hatást keresett s vélt felfedezni, a maga korában hazánkban páratlan jelenség. Egyetlen dicső emléke a XIV. század magyar festészetének, úgy a mint a prágai Szent-György a magyar szobrászaté. Ne keressünk benne idegen hatásokat. Ennek a képnek a festője nem az iskola neveltje, nem sablonok szerint dolgozó mesterember, hanem igazi, Isten kegyelméből való művész volt, a ki a természetben, a természettől tanult. A képnek rettentően primitív részletei elárulják a műkedvelőt; ilyen szörny kezeket csak valamennyire is képzett festő nem csinálhat. De viszont hol van e korban az a tanult művész, a ki így tud emberi arczon érzel-

KÁNON-KÉP MISKOLCZI LÁSZLÓ MISEKÖNYVÉBEN.
(Az egri érsekmegyei könyvtárban.)

meket kifejezni s a ki ilyen lágyan kezeli a minialó esetet? Krisztusnak nagy realitással megfestett feje s János megragadóan bánatos arca a sziénai iskola legjobbjainak becsületére válnék. Ez a kép nekünk magyaroknak örök dicsőségünk.

Ebből a korból már tudunk néhány kifogástalanul miniált kéziratot mutatni. A Márk krónika képeinek gazdagságával költi fel bámulatunkat; a Henrik csukárdi plébános misekönyve, főleg kánon-képe a kor ízlése szerint valóságos műremek, de úgy az egyik, mint a másik csak kitünő mesterember kifogástalan munkája. Minő tanulságos ezekkel, főleg a Henrik kánon-képével összevetni az egri misekönyv képét! Itt tökéletes elhanyagolása a részleteknek, a háttérnek egyetlen színnel való bemázolása, a szokásos virág-keret teljes mellőzése, ott az aprólékosságok csodásan finom kidolgozása, az égnek, a háttérül szolgáló tájképnek s a talajnak az alakok rovására való kiképzése s a végtelen türelemmel megfestett virág-keret; az egy korai reneszánsz előhírnöke, emez a magát lejáró gótika végső jobb terméke.

Kinek köszönhetjük e kis műremeket? Toldy szerint készítője »a Miskolcz—Eger táj szülöttje és Miskolczi László klostrom-és nemzettársa volt.« Ugy hisszük, nagy tudósnak nem járt helyes nyomon. Miskolczi László aligha volt szerzetes, különben ezt megmondaná kolofonjában. Nem tudunk rá esetet, hogy ebben a korban egyházi ember elhallgatná állását, ha egyáltalán szükségesnek tartja nevét odaírni a kezéből származó könyvre. S miért keresnők másban könyve főekességének alkotóját, a mikor minden oda mutat, hogy az egy volt a missale ügyes kezű másolójával. Nagyon rendkívüli volna — főleg a hazai kezdetleges állapotok mellett — hogy az ilyen egyszerűbb kézirat elkészítésén többen munkáljanak. Az imént említett másik misekönyvet is egyetlen ember csinálta »*cum scriptura, illuminatura, ligatura*«, magától értetődik, hogy ugyanez volt az egri misekönyvnél is az eset. »*Finitus est iste liber per manus Heinrici . . .*« írja a csukárdi plébános könyve végén; »*explicit liber missalis per manus Ladislai de Miskolch*« olvassuk az utóbbinál. Adjuk vissza a kiérdemlett dicsőséget annak, a kit megillet: Miskolczi László neve legyen mindenkor büszkesége a magyar műtörténetnek.

3. [G₂. VII. 17.] Sermones de tempore. Hártýakézirat negyed-

rétben; számos egykorú kéz írása, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század első feléből.

Kolofonja ki van vakarva, mindössze ennyi olvasható belőle: *Explicit liber . . .* Utolsó levelén XVI—XVII. századi írású német imádságok olvashatók. Írása után ítélve hazai eredetűnek vélem; hihetőleg valamely felvidéki városban készült.

4. [U₂. VI. 11.] *Breviarium cum calendario*. Hártján (a 210. levél után 11 levél későbbi betoldás papíron), kis negyedréten 239 levélen; készült a XIV. század közepén. XIX. századi fehér bőrkötésben.

1a. l. Előzmények. *De Sancta Anna oratio*, XV. századi írással. 1b—7a. l. vörössel és feketével irt naptár, a melyből a hazai szentek hiányoznak. Benne XV. századi toldások; május 7-ikéhez: *Translacio Sancti Steffani*. Novembbernél a lap alsó szélén: *Item in die Crisogoni obiit rex Ladislaus anno n^o lvij^o . . .* 7b—8a. l. Szent Egidiushoz intézett imádság. 9a. l. kezdődik a breviarium: *Deus deus meus respice in me quare | me dereliquisti . . .* 233b. lapon végződik a breviarium minden kolofon nélkül. 234a. XV. századi írással oratio *de Sancta Otília* 234b. *Pange lingua gloriosi* himnusz, 235a—239b. *Hystoria de corpore Christi* és vegyes imádságok. Az egész kézirat telve van XV. századi megjegyzésekkel és toldásokkal.

5. [U. XII. 50.] *Breviarium cum calendario*. Hártyakézirat 16-odréten. Két darabból van összetoldva, egy a XV. század elejéről való breviariumból s ennek félszázaddal újabb kiegészítéséből. Telve betoldott hártylevélkékkel, lapszéli pótlásokkal és jegyzetekkel. Hihetőleg magyarországi, bár naptárából a hazánkban tisztelt szentek hiányoznak.

6. [Aa. I*. 33.] *Statuta provincialia Arnesti episcopi pragensis*. Negyedrétfü, több kéztől származó papirkézirat. 82 levél, újabb kori hártyakötésben. A XV. század közepéről.

1a. l. *Incipiunt statuta provincialia Arnesti dei gracia et apostolice sedis | gracia Pragensis ecclesie . . .* Végződnék a 23a. lapon. 23b—24b. l. üres. 25a. Elmélgedések a szentatyák tételei fölött; kezdete: *Medice cura te ipsum . . .* Végződik a 79a. lapon minden zárszó nélkül. Az utolsó oldalon a XV. század végéről való írással egy régi tulajdonos neve:

plebanus de Ssceanow

E *Sscepanow* azonos a szepesmegyei Csépanfalvával, a melynek neve a középkorban *villa Chepani*, Chepanfalwa, Czepanfalwa, Stepanfalwa alakban fordul elő¹ s melyet újabban tótul *Cžepanowce*-nek neveznek.²

7. [U₂. III. 1.] *Codex Beldianus*. Vegyes papirkézirat a XV. század második feléből, negyedréttben, 105 levélen. Újabb félbőr-kötésben.

E kéziratot Vass József már 1853-ban terjengős leírásban ismertette,³ a mely azonban korántsem meríti ki az érdekes kötetek tartalmát. Pótléklül álljanak itt a következő jegyzetek.

A kézirát Bélydy István bodolai könyvtárában került elő 1852-ben; egy év mulva a tulajdonos ajándéka gyanánt Toldy Ferenczhez, majd tőle Bartakovich Sándor egri érsekhez jutott, a ki az érsekmegyei könyvtárban helyezte el. Tartalmáról az előlevélre Bartakovich kezével irt mutató ad pontos felvilágosítást:

Codicis Beldiani saec. XV. contenta.

1. *Chronica Marci de gestis Hungarorum (eadem, quae codice Viennensi picto continetur) p. 1—118.*

2. *Tractatus de diversis impressionibus aeris. 1473, p. 119—133.*

3. *Remedium contra pestem, p. 134.*

4. *Galliphus, p. 135.*

5. *Marcolphus, p. 1337.*

6. *Aeneae Sylvii epistolae quaedam et historia Eurlyali et Lucretiae, p. 143—172.*

7. *Varia, p. 174—8.*

8. *Calendarium annorum 1458 usque 1496. p. 179—209.*

A krónika, a mint azt már az első ismertető czikke végén Toldy Ferencz megjegyzi, nem egyéb, mint a Márk-krónikának a XV. század végétől való másolata. E másolat elül-hátul csonka. Érdekes, hogy a 41—44-ik és 83—84-ik oldal (négy levél) hártýára van írva; a többi papirosra. Két kéz dolgozott rajta; írása mindkettőnek csinos, jól olvasható; rubrikálva csak a kézirát eleje van.

¹ Csánki, Magyarország történelmi földrajza, I. köt. 256. l.

² Lipszki, Repertorium locorum . . . Hungariae (Buda, 1808) 107. lap: *Csépanfalva, Tschepansdorf, Cžepánowcepagus C. Scepusiensis.*

³ A Béli-codex adalékul hazai egyetemes irodalmunk történetéhez. Az Új Magyar Múzeum 1853-iki IX. füzetében.

A második rész ismét más kéz írása. Mindössze nyolcz levélből áll; tartalmát rövid meteorologia képezi. Végén a következő zárszó áll: *Explicit tractatulus de diversis | impressionibus aeris, qui dicitur | meterorum* (így!) Anno 1473.

A pestis elleni recept magyar nyelvű; írása a XVII. századra mutat. A *Galliphus* írása a XV. század első feléből való lehet; kezdete:

*Sit deo gloria, laus et benedictio
Johannes Piter Petro Laurentio*

Két oldalt tölt meg a költemény, utánna ugyanazon kézzel írva a *Historia Marcolphi* következik. Igen csonka; a második levél végén megszakad.¹

Ezt követi egy töredék Aeneas Sylviusból. Szép írás, a XV. század derekáról; majd a 174. oldalon erkölcsi regulák: *Regula thabernatorum. . . , nuptarum, . . . , pauperum, . . . nobilium*, stb. A 177. lapon a XV. század végétől való írással: *De laude Johannis de Hunyad*. Kezdeté:

*Salve aureola expectabilis regni corona
Extincta lucerna Pannoniae, vitae norma.*

A nyolczadik részt képező ismét elütő írású naptárban megvannak a magyar szentek. A 209. oldalon XV. századi latin recept van; *contra apostema*, a hátra lévőket XVI—XVII. századi jegyzések töltik meg.

A kódex érdekességét fokozzák azon jegyzetek, a melyeket a lapszélékre írt valamelyik XVI—XVII. századi tulajdonos, hihetőleg Erdélynek egyik politikai szerepet is játszó főura. Ime néhány az érdeklődés felköltésére: A 40. oldalon a felső lapszélén: *Zegen hazam Erdely ezent hallottam feleöled Nagi Almason Bath: Gabortol, hofi haiduual rak megh, kik raítad feiül iarianak, mint az olaj az vizen feiül*. A 61. oldalon a kézirat ezen szavai mellé: »pace defraudata voluntarie promisissent latrunculos Bissenorum depredari Hungariam« ezen megjegyzés van vetve: *Sicut Alexander Kendi*. A második rész vége után rövid számítás, a mely a jegyzetek korát pontosan megadja:

¹ Igen érdekes, a mit Vass József idézett cikkében a kézirat ezen részéről olvasunk: » . . . illemsértő priapeiak tizenkéttágú négy-soros rimelő deák versekben, Galliphus, továbbá folyóbeszédben Marcalphus és Salamon nevek alatt, . . . melyekhez a komoly tudománynak semmi köze.«

1594
 1473
 ———
 121.

Lejebb: *Bezzeg io udeo volt
 Matthias kiralj ideieben.*

Végül a 210. lapon: 1590. *Affinis meus, omni mansuetudine et probitate fulgens Caspar Helthus maior.*

A hazánkra semmiféle vonatkozással nem bíró kéziratok a XIII. századtól kezdődnek. Rövid elsorolásuk így következik.

8. [R₂. VIII. 1.] *Mammotrepton Johannis Marchesini Ord. Min.* Kis ivrétű, olasz hártýára kéthasábosan szépen írt kézirat a XIII. század második feléből. Egyszerűen rubrikálva, apró kék és vörös kezdőbetűkkel. Ujabbkori fehér bőrkötésben. Kolofonja:

*Finitur labor is, laus Christo grata sit oris
 Qui sit scriptoris requies, mercesque laboris.*

9. [P. VII. 21.] *Sermones de Sanctis.* Negyedréiben, hártýán, kéthasábosan, végig ugyanazon kézzel írva és rubrikálva. CCLXXIX. egykorúan számozott levél.

Első üres oldalán félig elmosódott bejegyzés; elejét így olvasuk: *Iste liber est domini Johannis capellani Jacobi Simonis...*

10. [Aa. I*. 38.] *Petrus Blessensis Tractatus de Sancto Job.* Negyedréitű, durva papirosú, a XIV. századból való kézirat. Elül csonka.

11. [U₂. III. 2.] *Hartmann von der Aue, Gedichte.* A XIV. század első feléből való, durva papírra írt negyedréitű kódexsz. Elején Hartmann kisebb darabjai állanak; az utolsó a Sz. Gergelyről szóló legenda. Utánna: *Albranti epistola de curatione morborum, quibus equi laborare solent.*

12. [B. X. 44.] *De imaginibus deorum.* Erős olasz papíron, negyedréiben, 92 levélen, a XV. század elejéről. Kezdeté (1a. l.) *De imaginibus deorum et expositionibus ipsorum subtilissimis et fabularum liber incipit in dei nomine.* Következik az egyes istenek ismertetése a következő renddel: *Saturnus, Jupiter, Mars, Apollo, Venus, Mercurius, Dianna, Minerva, Pan, Pluto, Juno, Cibeles, Eolus, Janus, Vulcanus, Neptun, Vesta, Orfeus* (így!), *Bacus, Esculap, Perseus, Heracles, Ceres.* Minden lapon egy-egy tollal rajzolt kép van; minden istenre egy jut, kivéve Herkulest,

a kinek hóstetteit hat kép illusztrálja. A képek, ha nem is első rangú, de minden esetre tehetséges művészre vallanak. A munka a 84b. oldallal megszakad. Hozzá járulnak még négy levélen a XV. század végéről való retorikai jegyzetek. A végső oldalon egy levél másolata, a melyet *Johannes Augustus Barcicius Borgomensis* írt *Antonius Baratelle*-nek, *laureo Patavo illustri poete integerrimo*.

13. [B. X. 46.] *Dentsches Gebetbuch*. Negyedrébten, papíron, félkurzív írással, rubrikálva. Zárószava:

*Also hat datz puech ein end
Got uns all vnser truebsal wend.
Anno domini millesimo Qua
dringentesimo (igy!) vicesimo tercio.*

14. [B. X. 45.] *Passio domini, etc.* Vegyes kézirat, több XV. századi kódexszől egybeállítva. Negyedrébten, végig papírra írva. Részei:

I. *Passio domini*. 1a. Elül a másoló fohászzkodása: *Assit in principio Sancta Maria meo*. A szöveg kezdete: *Scitis quia post biduum pasca fiet* 25a. l. végződik ezen kolofonnal: *Explicit passio domini secundum quatuor | ewangelistarum anno domini 1444° | feria quinta ante festum Sancte Barbare etcetera*. Utánna azonos írással elmékedések következnek a 28a. lapig. A köv. oldal üres. 29a. l. más, de egykorú írással: *Hystoria de vita et morte Pylati judicis maledicti*. Kezdeté: *Fuit condam rex Pylatus nomine* 31b. *Alanus in Antycaudiano*. Kezdeté: *Magister Alanus peritus in multis scienciis* Vége a 36a. lapon.

II. 1a. tollpróba jellegű jegyzések. 1b. üres. 2a. *Incipit liber contra Judeos nomine Thalthoth et habet in se quindecim capitula* (Párbeszéd egy klerikus és egy zsidó között); vége a 14b. lapon ezen zárszóval: *Explicit liber qui dicitur Thalthoth | per manus Johannis Todt de Vichtach*. 15a. l. ugyanazon kézzel: *Incipit liber editus ab Innocencio papa tercio | dum adhuc esset dyaconus cardinalis | condicionis humane de miseria*. 47a. l. vége: kolofon: *Explicit liber quem fecit dominus Innocencius | papa tercius dum adhuc esset dyaconus | cardinalis de miseria condicionis | humane, scriptum per Johannem Todt | finitus ipso die*

Philippi et Jacobi apostolorum | Rome. Anno domini millesimo etcetera vicesimo octavo. 47b—48b. I. üres.

III. *Divisiones Roberii Grossi*. A XV. század közepéről való folyóírással. Czime (1a. l.): *Incipit divisio templi spiritualis in partes. Distinccio eciam articulorum | fidei. Distinccio viciorum et virtutum VII. Et distinccio excommunicacionis | majoris et minoris. Necnon distinccio spei et aliorum virtutum.* A szöveg kezdete: *Templum dei sanctum est . . .* Vége a 13b. lapon: *Expliciunt distincciones Roberii Grossi Capituli Liuchoniensis episcopi qui vocatur templum dei etcetera* (igy!)

IV. *De imitatione Christi*. Durva félkurziv írással; a XV. század első feléből. 1a. l. *De imitatione Christi. | Qui sequitur me non ambulabit in tenebris . . .* Vége a 12a. lapon. *Expliciunt admoniciones ad spiritualem vitam utiles.*

V. *Sermones de Sanctis, etc.* Vegyesek, több másolótól, a XV. század második feléből. Elöl szentbeszéddek. Az elsőnek nincs czime; kezdete (1a. l.): *Elysabeth uxor tua pariet tibi filium et vocabitur nomen eius Johannes . . .* utánna *Sermo de Sancto Petro*. A 12a. l. felső szélén más írással: *Waltheuser*; innen kezdve más kéz írja tovább a beszédeket. A 36a. laptól levélminták következnek; az elsőnek czime: *Rector in Chrems scribit rectori in Stein . . .* 39a. l. *Sequuntur exordia bona*, utánna egyéb levélrészek, köztük néhány német is. 43b. a passauai dékán egy rendelete. 44b. (más kézzel írva) *Dy absag des Kunig von Hungern gegen dem Keyser*. (Mátyás király ismert szövetséglevele III. Friggyessel a trónöröklés ügyében.) Vége a 46a. lapon: *Der geben ist zu Ofenn am phinzttag von Sand Veits tag anno domini M^o: vusers reichs des Ungrischen in dem zwaynzigisten Jare unnd des Behemischen in dem newnten jare.*

VI. *Ars moriendi*. Jó félkurziv írás. 1a. l. *Sequitur ars bene et secure moriendi*. 15a. l. *Explicít tractatulus de arte bene et secure | moriendi anno domini 1447 sabbato die ante | festum Sancti Steffani prothomartyris*. Utánna ugyanazon írással egy elmélkedés: *De vigilia Sancti Johannis Baptiste legitur . . .* 19a. l. más kézzel írva: *De casibus, qui plerumque in missa occurrunt.*

15. [U₂. VI. 6.] *Liber precum cum calendario*. Harminczkettedrétben, hártýán, csinosan írva, kicsiny aranyos kezdőbetűk-

kel. A XV. század első feléből. Végül csonka. Előlapján: *Per reverendissimum dominum Johannem Keller canonicum Agriensem poenitentiarium Bibliothecae Episcopali Agriensis legatus, 1781.*

16. [P. V. 1.] *Dante, Comoedia Divina. Versio latina, opera Johannis de Serravalle.* Ismertette Császár Ferencz az Uj Magyar Múzeum IV. folyama II. kötetében, a 153. s köv. lapokon. Kimerítő leírásához csak azt teszszük hozzá, hogy a kézirat azok közül való, melyeket Eszterházy püspök az Auersperg-könyvtárból szerzett.

17. [D. II. 1.] *Expositio symboli apostolici Germanice.* Igen nagy s vastag foliáns, papírra több kéz által írva. Csinos, lombos keretben végződő kezdőbetű nyitja meg; kezdete: *In Gottes nam | enn Amenn wan | denn menschen | natturfttig ist | Gott dem almo- | chtigen zu lob vnd | czu hayll . . .* Zárszava: *Finis letifficat (igy!) | Incepicio sepe gravat. | Finitus est iste liber et opus | per me(as) manus Thome | Hueber de Gwanns et | est cooperatus in opide (igy!) | Linnecz domino Georio | milite Per- khaimmer Anno | Domini Milesimo qua | dricentesimo quadri- gesimo quinto in vigilia Bartholomei.*

18. [B. XI. 7.] *Breviarium Pataviense.* Negyedrébten, papíron, a XV. századból. Durva félkurzival írva; vörös és kék kezdőbetűkkel.

19. [C. I. 1.] *Wolfram von Eschenbach, Wilhelm von Oranse.* Nagy ívrétű papirkézirat, kéthasábosan félkurzival írva. Több kéz munkája. Hihetőleg Ausztriában készült a XV. század második felében. Kezdetét és zárószavát közli Toldy az Egri szünnapokban.

20. [C. I. 2. és 3.] *Sermones de tempore et de sanctis Johannis Episcopi ordinis minorum.* Két hatalmas foliáns, papírra írva. Számos másoló munkája a XV. század középkéről. Az I. kötet kolofonja: *Scriptum est liber huius (igy!) per | Casparn Con- stettner de Judenbu | rga finitum in Lintz in feria 6ta | ante purificationis (igy!) Marie anno | domini millesimo quadringen- tesimo quadragesimo nono. Ut requiescat in pace . . .* A II. kötet végén az ismeretes másoló-vers:

$$\begin{array}{l} \text{Sor} > te < \text{supero} \\ \text{Mor} > \text{repro}^1 > \text{rum} \\ \text{Transla} > \text{tor libri} < \text{socia} \\ \text{Detrac} > \text{pocia} > \text{tur} \end{array}$$

¹ Kimaradt egy szótag: reproborum.

21. [B. X. 47.] *Expositio decalogi Germanice*. Negyedréti 133 levellű papirkódeksz, folyóírással írva. Két másoló munkája. Kezdeté: (1a. l.) *Das puch sagt von den zehn gepoten gott . . .* Végén:

Mein § Dein
Kaspar Perkhaim Ritter
1474.

22. [B. V. 3.] Vegyes tartalmú gyűjtemény. Benne a következők:

I. *Tractatus de sacramentis*. Ivrétben, papíron, félkurzívval írva: rubrikálva. A XV. század derekáról.

II. *Guido de Monte Rotherii, Manipulus curatorum*. Ivrétben, papíron, félkurzívval írva. XV. század.

III. *Tractatus de missa fidelium*. Hasonló az előbbihez.

IV. Latin és német orvosi jegyzetek a XV. század végéről.

23. [N. V. 21.] *Postilla epistolarum dominicalium*. Ivréti papirkézirat. Több másoló munkája. XV. század. Az első rész végén ezen kolofon: *Et sic est finis partis hie | malis super epistolis. P. Lignicz.*

24. [B. V. 4.] I. *Meynhardus de Nova Domo*. — *Laus Mariae*. Ivrétben, papirosra, kéthasábosan csinos félkurzívval írva. Rubrikálva. Arnestus prágai érsek 1348-ban kelt ajánlólevelével végződik.

II. *Bartholomaeus Pisanus, Summa de casibus conscientiae*. A XV. század derekáról. Papíron, félkurzívval írva.

25. [B. V. 2.] *Tractatus de modo orandi Germanice*. A XV. század közepéről. Ivréti papirkézirat, végig egy kéztől való szép, egyenletes félkurzívval írva.

26. [B. V. 6.] Vegyes kézirat, mely a következő részekből áll: I. *Tractatus de oratione*. II. *Raymundi de Pennaforte opuscula*. III. *Négy német passio-játék a XV. századból*. IV. *Historia veteris testamenti*. Ismertetését mellőzhetjük, tekintettel arra, hogy *Kummernek* már idézett könyvében: *Erlauer Spiele*, a lehető leg-részletesebben le van írva.

27. [U₂. III. 3.] *Buch der Gleichnissen*. Kis ivréti papír kódeksz 141 levélen, félkurzívval írva s rubrikálva. A XV. század közepéről. A kézirat miniálásra volt szánva; benne a képek számára üres helyek vannak hagyva; egy részükben tollrajzú vázlatok

vannak; kifestve egy sincs. A rajzok valamely jobb német művész kezére vallanak.¹

28. [U₂. VI. 1.] *Opera astrologico-astronomica Johannis de Regiomonte et aliorum*. Kis ivrétű, olasz hártýára írt, rubrikált kézirat, egykorú szarvasbörkötésben. Szépen írva, sok ügyesen megrajzolt csillagászati ábrával. Toldy azt hitte, hogy a kézirat Regiomontanus (szerinte *Királyhegyi János*) tulajdona volt; honnan s miből következtette, nem tudhatjuk. A kézirat a híres csillagász halála utáni időben iratott s így nem lehetett az övé.

29. [B. V. 1.] *Testamentum vetus*. Ivrétben, papírra, kéthasábosan félkurzivval írva. Vörös kezdőbetűkkel. Több másoló írása. Végén: *Finis etcetera. 1478*.

30. [B. V. 5.] *Raymundi Jordani ord. S. Augustini meditationes et preces de passione Domini, Germanice*. Ivrétben, papíron, a XV. század második feléből. Két csinosabb festett kezdőbetűvel.

31. [U₂. VI. 8.] *Horae Beatae Mariae Virginis*. A XV. század második feléből. Nyolczadrétben, hártýára írva, rendkívül gazdagon minálva, számos lapnagyságú és igen sok apró szentképpel. Elején szokás szerint naptár áll, igen szép szélképekkel (drogeries). A jobb francia termékek közé tartozik, de korántsem olyan »elsőrangú műemlék«, mint a lelkes Toldy képzelte, a ki különben az 1305-ös évszámot (arab számjegyekkel) is olvasni vélte rajta s erősen hitte, hogy a kézirat a XIV. század legelejéről való.

Kötése a XVIII. századból való s zöld bársonnyal van borítva. Előlapján: *Joseph Aime Marie Chastelain de la Tour, année 1793*, és a Montrozat-család több tagjának neve. A könyvtárnak Pyrker érsek ajándékozta.

32. [B. VIII. 1.] *Collectio praescriptionum medicinalium*. Kis negyedréttű, olaszos írású papirkézirat a XV. század végéről. Kezdeté: *Rememoratio medicinarum, quae sunt apertae* Végén csonka.

33. [P. IV. 45.] *Heinrichs von Muglein Commentar über den Valerius Maximus*. Ivrétű, félkurziv írású papirkódeksz. Kez-

¹ Már fentebb említettük, hogy e kéziratot Kovachich József Miklós ismertette meg Hagen Germaniája IV. kötetében.

dete: *Als Valerianus Maximus mit kurtzen besniten worten beschriben hat zu latein die spruch* Vége: *Das gegn-burtig puech hat schreibern lassn der Edel vesst vnd Strenng Ritter Herr Caspar von Perckhaim die Zeit vnsers aller genedigstn Herrn Herrn Maximilian Romischn Kunig etcetera ratte. Und ist vollenndt an freytag nach Sannd Steffans tag der Erfindung, durch Sigmunden Grueber, nach Christi gepurde vierzehn hundert im newntzigistm (igy!) Jare, etcetera.*

Minden valószínűség szerint az 1489-ben Augsburgban megjelent kiadás (Hain, 11,632.) másolata.

34. [H₂. IX. 7.] *Liber titularis*. Kis negyedrében, 10 papírvégre a XVI. század elején írt kézirat. Valamely nyomtatvány végéhez volt kötve s onnan tépték ki. Mai vászonkötése ezen címet viseli: *Titulare Friderici Archiepiscopi Salisburgensis. Anni 1492*. Soha sem volt a zalcburgi püspöké, hanem meglehet, hogy Zalczburgban állították össze. Csupa címzést tartalmaz. Köztük van *Duci Liptovie Illustri principi etc. domino Johanni Corvino duci Liptovie, etc.*

35. [U. X. 1.] *Deutsches Gebetbuch*. Tizenhatodréti egyszerű kiállítású XV. századi kézirat.

Ennyit mutathat fel az egri könyvtár középkori kéziratokból. Az újabbkoriak száma tetemesen nagyobb s köztük sok a becses és kiaknázatlan. Megbízható lajstromuk a *Czímjegyzékben* és annak két *Pótlék-füzetében* található.

Az ősnymtatványok között számos magyar vonatkozású darab van. Ezekből s a későbbi 1526 előttiékből alkalmunk volt néhány érdekesebbet megvizsgálni s adatainkkal kiegészíthetjük a nagyon is szűkszavú katalogust.

A becses *Missale Ultramontanorum* (Verona, 1480-ra) teljes és kifogástalanul tiszta, de erősen körülvágott példányban van meg. [I₂. I. 43.] Fő érdeme, hogy a kánon-kép, a mely a legtöbb példányból hiányozni szokott, megvan benne. Erősen használt, de hiánytalan példány van az 1484-iki nagy esztergomi breviariumból [V. III. 30.]; utolsó oldalán XV. századi írású német imák találhatók. Az ugyanezen évi esztergomi misekönyvet hiányosabb példány képviseli. [M. II. 1.]; naptárából csak az első levél van meg, hiányzik a kánon előtti kép és közben több levél. Végére egykorú írással egy *prosa contra inimicos crucis Christi* van igitva.

Turóczy krónikájának a ritkább, brünni kiadása található a könyvtárban (L. V. 6.) a példány teljes, de képeit durva színezés elrontotta. Az 1490-ben Nürnbergben nyomtatott *Missale Strigoniense* nagy szelű, tiszta példányából a címlap és a kép ki van tépve (Z. IV. 7.); Ugyanennek 1498-iki velencei, Paep János költségén készült kiadása igen szép egykorú kötésű példányban van meg, (Yy. III. 21.) hanem a kanon-kép ebből is hiányzik, sőt a címlapon volt kis képecske is ki van vágva.

Az 1498-iki *Legendae sanctorum regni Hungarie* (Régi Magyar Könyvtár, III. 45. sz.) olyan példányban van meg, a mely még összefügg a *Voraginei Jakab Legendae sanctorum*-jának ugyan ezen évi kiadásával. (Kk. V. 45.) E példányon kétséget kizáró módon megállapíthatjuk, hogy a magyar szentek legendáinak ez a kiadása nem képezett külön munkát, csak mint a nagy *Legendae sanctorum* függeléke jelent meg. Szükségesnek véljük az egész munka pontos leírását közölni az egri teljes példány után, mint igazítást Régi Magyar Könyvtárunkhoz, annál is inkább, mert leírása Hain Repertoriumából hiányzik.

1a. (nagy fekete gót betűkkel): *Legende | sanctorum*. 1b. l. üres. 2a. l. ¶ *Tabula totius operis*. 3a. l. (1. számozott levél) fametszetű képecskékből álló keretben: *De aduentu | ¶ Reuerē-
dissimi fratri Jacobi de Uo | ragine Genuensis Archiepi. ordinis
pre- | dicatorum. sanctorum ac festoz per to | tum annum.
Liber incipit*. 278a. l. (276 sztt. lev.) második hasáb, alul: *Deo
gratias | ¶ In alma Uenetiurum vrbe. Manda | to impensaꝝ pro-
batissimi viri dñi Nico | lai de Franckfordia Anno domini. M. |
cccc. xij* (így, M. cccc ne helyett) *die XX. Septembris*. 278b. l. üres. 279a. l. (1 számozott levél) *Legēde sanctoz regni hungarie |
in lōbardica historia nō contēte* 280a. l. (2 sztt. levél) *De sancto
adalberto. | ¶ Legenda sancti Adalberti patroni huius regni . . .*
310a. l. (32. sztt. levél) a második hasáb végén: *Legende quorundā
sanctoz regni Hūga- | rie: que in hystoria lombardica nō cōti-
nēt^s | felici numine expliciūt: impressē Uenety^s | Anno natiui-
tatis xpī post millesimum qua | terꝝ centesimum nonagesimo
octauo. | Idibus Januarij*. 310b. l. Paep János jelvénye: kör, bele tűzve kettős kereszt, benne H és P monogramm.¹

¹ Ez a monogramm bizonyíték arra, hogy Paep János (annak daczára,

Negyedrét, 2 számozatlan és 276 + 32 számozott levél, ivjelzéssel, órszavak nélkül, kéthasábosan, 44 sorral, gót betűkkel nyomtatva. Csinos apró fametszetű képekkel és kezdőbetűkkel.

Az egri példány czimlapján egyik régi tulajdonos neve olvasható: *Sum Joannis Ignatii Borosz arch(idiaconi) Zaboeh(ensis) et V(enerabilis) Cap(itu)li Agrien(sis) Canonici. Anno 1650.*

Az 1501-ik évi esztergomi misekönyv remek példányban van meg, de a melyből hiányzik a XCIII—C levél, vagyis a kánon eleje a képpel együtt (Cc. IV. 24.). Czimlapján: *Capituli Agriensis. Anno domini 1705.* Meg van a rendkívül ritka 1502-ös kiadás is (a R. M. K. a III. rész 58. száma alatt mint 1500-iki kiadás említi), fájdalom elől-hátul csonka példányban (I. VI. 2.). Az 1507-iki velencei kiadás végül csonka példánya (I. VI. 4.) czimlapján ezen bejegyzést viseli: *Alumneatus Agriensis Episcopatus Viennae sub cura PP. Soc. JESU, 1643.*

A nagy pompájú zágrábi misekönyv két példányban őriztetik a könyvtárban (O. III. 1. és Yy. I. 15.). Mindkettő azon kiadásból való, a melyen az évszámnak csak két első jegye van kinyomtatva. Ezt az első példányban valamely XVI. századi kéz 1515-re pótolta ki. E példány elég ép, de czimlapja hiányzik. Utolsó oldalára be van jegyezve: *Ligatus Tirnavie 1553. Die Junii 10.* Csakhogy ez a régi kötés már nincs meg, a mai legfeljebb a XVIII. század végéről való. A másik példány csonka, hiányzik belőle a czimlap, a naptár és a kép.

Az 1512-iki esztergomi misekönyv Keym nevével jelelt példányban található. (C. V. 1.) Az igen szép, teljes példány czimlapján ezt olvassuk: *Scholae Ep(isco)palis Agr(iensis), cui a Josepho Major donatur.* Az 1513-iki kiadás is Keym-féle példány s ez is teljesen ép (A. VII. 43.). Czimlapjára XVIII. századi írással van rá vezetve: *Bibliothecae Capituli Nitriensis.*

Mint ismeretes, a könyvtár 1519-ik évi esztergomi breviáriuma (Bb. I*. 1., R. M. K. III. 231. sz.) unikum. Kötése csinos, XVII. századi munka, csakhogy kedvéért a könyvet igen megvágták. Czimlapján a régi tulajdonos neve: *Joan. Chich Archidiaconus Pankotensis et Canonicus Agriensis.*

hogyan nevének némelykor *Pap*-nak is írta) német volt; a két betű ugyanis *Hans Paep*-et jelent.

Meg van az 1520-ban Velenczében nyomtatott *Ordinarium Strigoniense* is teljes és ép példányban (U. XIII. 43.), czimlapján ezen jegyzésekkel: *Sum Stephani Szegedi plebani tunc Pathaviensis*¹ 1620. Et 1644 *Giöngiösensis*. A czimlap túloldalán: *Ecclesiae Gyöngyös*.

Meg kell még emlékeznünk három régi könyvről a bennük talált érdekes bejegyzések miatt. Az első már az 1882-iki könyvkiállításon látható volt,² czime: *Opus sermonum de Sanctis*. (Aa. V. 1.) Ivréthben. Kolofonja: *Opus putile sermonum de sanctis p cir | culū anni Thesaurus nonus nuncupatur: | impressuz Argentine Anno dñi. M. cccc. | lxxxv. finit feliciter*. A könyvet első tulajdonosa egyszerű rubricaturával s végső lapján ezen zárszóval látta el:

Hunc librum comparavit magnificus dominus Stephanus de Bathor vaywoda Transsilvanus ac comes Siculorum fratri Johanni de Strigonio tunc in Galgoz existenti post obitum serenissimi regis Mathie Anno domini millesimo quadringentesimo. nonagesimo. Omnemque apparatus huius libri fecit prescriptus frater.

Hunc librum Comparavit
Magnificus dominus Stephanus
de Bathor Vaywoda Trans-
silvanus ac Comes Siculorum
fratri Johanni de Strigonia
tunc in Galgoz existenti
post obitum Serenissimi Regis
Mathie Anno domini millesimo
quadringentesimo nonagesimo
Omnemque apparatus huius libri
fecit prescriptus frater

¹ T. i. *gyöngyös-patai* plébános.

² Magyar Könyvszemle, 1880. foly. 187. lap és Kalauz a könyvkiállításhoz, Ősnyomtatványok 33. szám.

Egy XVII. századi tulajdonos nevét az első oldalon találjuk:
Ex lib. Martini Nagj Jaurien.

A *Legenda Sanctorum* 1485-iki kölni kiadásának a könyvtárban levő példánya az egykori tulajdonosok neveinek érdekes sorát őrizte meg. Az első a Füveskönyv híres szerzője, Bejtthe András, a ki a címlapra ezt írta: *Anno Domini 1572 die vero 31 Majj emptus Wiennae Austriae & 59 | Andreae Bejtthe de Kw* (a vége olvashatatlan). E fölé írta a következő tulajdonos, a ki a XVII. sz. elején élhetett, a nevét: *Laurentius Kazdag de Iwancz*. Alább következik: *Stephani Mossoni Ao 1640*, s legvégül: *Ex libris parochiae Gyöngyösiensis. Bibliothecae Lycaeii Episcopalis Agriensis oblatu anno 1782*.

A harmadik bennünket érdeklő darab a római misekönyv 1508-ik évi Velenczében Giunta Lukács Antalnál napvilágot látott kiadása. A rongált tizenhatodréti kötetke elején egykorú kézírással rövid officiumok vannak beírva, *de Sancto Ladislao, Stephano et Emerico*, bizonyosságául annak, hogy a könyvet megjelenése óta hazánkban használták.

Rövid s a könyvtár érdekességeiről kimerítő képet korántsem nyújtó ismertetésünket azzal az óhajtással zárjuk, vajha akadna Egerben olyan buzgó könyvbarát, a ki a könyvtár magyar könyvészeti szempontból való tüzetes átvizsgálását magára vállalná. A munka nagy türelmet és szorgalmat igényelne, de az eredmény bőven kárpótolna a fáradozásért.